

Основні види професійної діяльності юриста

1. Суддя
2. Прокурор
3. Слідчий
4. Адвокат
5. Нотаріус
6. Юрисконсульт

1. Суддя

Судова влада посідає особливе місце в механізмі державної влади, оскільки вона є арбітром в суперечках про право. Ще в часи стародавніх цивілізацій між людьми виникали незгоди з різних питань, а отже, існувала потреба в судових засобах вирішення таких суперечок. Як зазначається в Британській енциклопедії, найбільш раннім відомим юридичним спеціалістом був суддя, проте він займався своєю діяльністю за сумісництвом. Це пов'язано з тим, що судову функцію, як частину загальної функції політичного лідера, виконував вождь, цар, король або інший лідер невеликих спільнот; з поширенням його влади, відбувалося делегування цієї функції до королівських чиновників¹. Таким чином, правосуддя є повноваженням суверена, на що вказує і етимологія слова «государ», яке містить у собі слово «суд», адже государ є верховним суддею. Наприклад, старозавітний цар Соломон, крім загального управління своїм народом, розв'язував найскладніші громадські суперечки, такі як спір про немовля, коли встановив материнство однієї з двох жінок, які претендували на дитину. Невипадково і сьогодні голови держав у певній мірі здійснюють судову функцію у формі помилування. Така функція передбачена, приміром, п. 27 ч. 1 ст. 106 Конституції України. До того ж президент у

¹ William P. Alford, Geoffrey Sawyer, Mary Ann Glendon. Legal profession. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/legal-profession>

змішаній республіці наділений роллю арбітра (фактично судді), що допомагає йому в розв'язанні конфліктів між різними гілками влади.

Відповідно до принципу поділу державної влади судова гілка є однією з трьох класичних гілок влади, тому будь-яка держава має судові органи, які утворюють систему її судоустрою. Важливість суспільних відносин цієї сфери в нашій державі підтверджується тим, що судоустрій, судочинство і статус суддів визначаються виключно законами, як це встановлено в ст. 92 Конституції України.

Згідно з ч. 3 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII систему судоустрою складають місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд, у яких на постійній і професійній основі працюють судді.

Особливості професії судді:

1. Його завданням є здійснення правосуддя. За ст. 124 Конституції України правосуддя здійснюють виключно суди; делегування своїх функцій, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються; юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення. Це положення підтверджує доктрину *ultra vires*, суть якої полягає в тому, що жоден орган публічної влади не може вчиняти дії, які виходять за межі його повноважень; рішення та дії, вчинені поза цими межами, визнаються нечинними. Отже, правосуддя є формою діяльності виключно судової гілки влади, а значущість авторитету суддів засвідчується тим, що в Україні судді призначаються на посаду Президентом України згідно зі ст. 128 Конституції.

У загальному значенні термін «правосуддя» розуміється як діяльність суду з розгляду юридичних справ з приводу розв'язання адміністративних, кримінальних, цивільних та ін. спорів у встановленому процесуальним законодавством порядку. Разом з цим у місцевих загальних судах існують посади слідчих суддів, які, крім правосуддя, здійснюють повноваження з судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у

кримінальному провадженні. Слідчі судді обираються зборами суддів відповідного суду на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення.

2. До кандидатів на посаду судді висуваються *особливі вимоги*.

Відповідно до ст. 127 Конституції України на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший 30 та не старший 65 років, який має вищу юридичну освіту за ступенем магістра чи освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше 5 років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою.

На посаду судді не може бути призначений громадянин, який: визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним; має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; має незняту чи непогашену судимість; був раніше звільнений з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання; не може обіймати відповідну посаду згідно із законом. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо такої особи. Крім того, у ст. 127 Конституції України встановлюється, що суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої. Це конституційне положення деталізується ст. 54 Закону «Про судоустрій і статус суддів», де, зокрема, зазначається, що перебування на посаді судді несумісне із

зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади та органі місцевого самоврядування.

Цей Закон так само передбачає додаткові вимоги для кандидатів на посади суддів апеляційного, вищого спеціалізованого та Верховного судів. Наприклад, за ст. 28 Закону, суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог: має стаж роботи на посаді судді не менше 5 років; має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше 7 років; має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше 7 років; має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених попередніми пунктами, щонайменше 7 років.

3. До судді висуваються жорсткі *деонтологічні вимоги*: він має справедливо, незалежно, старанно й неупереджено розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства без проявів неповаги чи дискримінації до учасників процесу, не розголошувати таємницю, бути непідкупним. Крім цього, до суддів висуваються вимоги і до позасудової поведінки. Наприклад, участь у соціальних мережах, Інтернет-форумах допускається, але в межах, коли не завдається шкоди авторитету судді та судової влади (як передбачено ст. 20 Кодексу суддівської етики).

4. Правовий статус судді визначають його *права, обов'язки і гарантії діяльності*.

Правами судді є такі: здійснювати судочинство, розглядаючи цивільні, кримінальні, господарські, адміністративні справи; брати участь у суддівському самоврядуванні; підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку; піти у відставку (за суддею, звільненим за його заявою про відставку, зберігається звання судді та гарантії недоторканності, встановлені для судді до його виходу у відставку). Судді мають і інші права,

визначені процесуальними кодексами. Наприклад, вимагати подання оригіналу письмового доказу (як передбачено ст. 64 ЦПК України);

Обов'язками судді є такі: додержуватися присяги; справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики; подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді; виявляти повагу до учасників процесу; не розголошувати відомості, які становлять таємницю, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; систематично розвивати професійні навички; звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора; підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження та ін.;

Гарантії діяльності судді загалом охоплюються поняттям незалежність суду, оскільки втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом. Згідно зі ст. 126 Конституції України без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Відповідно до ч. 5 ст. 48 Закону «Про судоустрій і статус суддів» незалежність судді забезпечується, зокрема: особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; недоторканністю та імунітетом; незмінюваністю; порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом; таємницею ухвалення судового рішення; відповідальністю за неповагу до суду чи судді; забезпеченням особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна тощо. Так, у ст. 376 Кримінального кодексу України встановлена відповідальність за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним

службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення. А вбивство чи замах на вбивство судді або їх близьких родичів у зв'язку з його діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, може потягти санкцію у вигляді довічного позбавлення волі.

В Україні професійне свято суддів встановлене Указом Президента України «Про день працівників суду» від 08.12.2000 р. № 1318/2000, у якому постановлено відзначати День працівників суду щорічно 15 грудня.

Таким чином, **суддя – це посадова особа, яка здійснює правосуддя на постійній і професійній основі у порядку, визначеному процесуальним законодавством.**

2. Прокурор

Слово «прокурор» походить з лат. *cure* – турбота, піклування; *procurare* – піклуватися, забезпечувати, завідувати.

Первинно посада мала назву «прокуратор». У Давньому Римі за часів республіки – це довірена особа, яка представляла римських громадян у суді в цивільних і комерційних справах; в епоху імперії – управителі провінцій, які займалися збором податків, підтриманням правопорядку тощо. Прокураторами також називали управителів великих імператорських або приватних маєтків.

Уперше прокуратура, як державний орган, що здійснює нагляд за виконанням законів, кримінальне переслідування та підтримання обвинувачення в суді, з'явилася у Франції в XIII-XIV ст. ст. під час правління Філіпа IV Красивого. На королівських прокурорів покладалися обов'язки захищати в суді інтереси корони.

На сьогоднішній день прокурори є державними службовцями, які мають провідне значення у системі правоохоронних органів і фактично повсюдно здійснюють функції з підтримання державного обвинувачення в суді та процесуального керівництва слідчими органами. У деяких державах прокурори наділяються повноваженнями ще і з нагляду за станом законності в країні, тому

органи прокуратури там набувають великої значущості, у зв'язку з чим відносяться до самостійної неklasичної гілки державної влади, яку називають наглядовою.

Для виконання завдань, поставлених законодавством перед прокуратурою, в Україні існує єдина система органів прокуратури, яка включає в себе Офіс Генерального прокурора, обласні й окружні прокуратури, а також Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII у ст. 7 уповноважує Генерального прокурора на створення і інших спеціалізованих прокуратур. У цій системі посади обіймають прокурори, які мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі чи їх адміністративної посади. При цьому загальна чисельність прокурорів в Україні має становити не більше 10000 осіб, як це встановлено ст. 14 Закону «Про прокуратуру».

Особливості посади прокурора:

1. На прокурорів покладається *важлива роль щодо реалізації функцій прокуратури*. В Україні функції прокуратури визначаються ст. 131¹ Конституції України. При цьому інші функції, крім визначених в Основному Законі, покладатися на неї не можуть. До цих функцій відносяться такі:

1) **Підтримання публічного обвинувачення в суді**. Покладення цієї функції на прокурора пов'язане з тим, що в судовому процесі з розгляду кримінальних справ необхідно скласти опозицію стороні захисту, яка є обов'язковою, оскільки право на захист є природним правом людини. На цій підставі участь прокурора в суді є також обов'язковою, відповідно до ч. 3 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України. У такий спосіб досягається баланс між захистом і обвинуваченням, а сам процес набуває змагальності, що сприяє винесенню правосудного рішення.

2) **Організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням**, вирішення інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-

розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню.

3) **Представництво інтересів держави в суді.** Таке представництво здійснюється у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Крім цього, прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Виконання цих функцій можливе виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Крім функцій, передбачених Конституцією, у ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладена функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Однак ця функція не отримала закріплення в Основному Законі, тому існує потреба приведення законодавства до одноманітного стану щодо неї, оскільки наразі до структури прокуратур входять управління або окремі відділи, відповідальні за реалізацію цієї функції.

2. До кандидата на посаду прокурора висуваються специфічні вимоги.

Особа, яка претендує на посаду прокурора повинна відповідати таким вимогам, як: громадянство України; вища юридична освіта за ступенем магістра чи освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста; стаж роботи в галузі права не менше 2 років, яким вважається стаж роботи за спеціальністю після здобуття

особою вищої юридичної освіти; володіння державною мовою.

Крім цього, кандидати на посаду окружного прокурора мають скласти кваліфікаційний іспит, який проводиться з метою перевірки рівня теоретичних знань у галузі права, європейських стандартів у галузі захисту прав людини, володіння державною мовою, аналітичних здібностей кандидатів та практичних навичок і складається з анонімного тестування та практичного завдання. Також ці кандидати проходять спеціальну перевірку у порядку, передбаченому в Законі України «Про запобігання корупції», та спеціальну підготовку протягом одного року в Тренінговому центрі прокурорів України. Спеціальна підготовка завершується складанням кандидатом на посаду прокурора іспиту у вигляді анонімного тестування та практичного завдання.

До прокурорів вищого рівня висуваються підвищені вимоги. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 27 Закону «Про прокуратуру» прокурором обласної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше 3 років та володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка: визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною; має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора; має незняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

У ст. 18 Закону України «Про прокуратуру» визначаються вимоги щодо несумісності – перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах. Прокурор не може належати до політичної партії, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

3. *Деонтологічний образ прокурора пов'язаний передусім з присягою.* З тексту присяги випливають такі вимоги: сумлінність виконання службових обов'язків, принциповість, чесність, неупередженість (ст. 36 Закону «Про

прокуратуру»). А в ст. 2 Дисциплінарного статуту прокуратури України зазначається, що працівники прокуратури повинні мати високі моральні якості, бути принциповими і непримиренними до порушень законів, поєднувати виконання своїх професійних обов'язків з громадянською мужністю, справедливістю та непідкупністю.

4. *Особливості статусу прокурора* полягають у такому:

1) Він наділений низкою **прав**, необхідних для виконання своїх повноважень. Зокрема, прокурор має право не виконувати накази та вказівки прокурора вищого рівня, що викликають у нього сумнів у законності, якщо він не отримав їх у письмовій формі, а також явно злочинні накази або вказівки. Більше того, він має право звернутися до Ради прокурорів України з повідомленням про загрозу його незалежності у зв'язку з наданням (відданням) прокурором вищого рівня незаконних вказівки або наказу. Також у прокурора як сторони судового провадження є процесуальні права, визначені процесуальним законодавством. Наприклад, він має право повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та ін.

2) Прокурор **зобов'язаний**: виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень; не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом; додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури. Також прокурор зобов'язаний щорічно проходити таємну перевірку доброчесності, яку проводять підрозділи внутрішньої безпеки відповідно до Порядку проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів в органах прокуратури України, затвердженого Наказом Генеральної прокуратури України від 16.06.2016 р. № 205.

3) Прокурор має **гарантії діяльності**. Однією із ключових засад

діяльності прокуратури є незалежність прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків. Прокурори здійснюють свої повноваження у межах, визначених законом, і підпорядковуються керівникам виключно в частині виконання письмових наказів адміністративного характеру, пов'язаних з організаційними питаннями діяльності прокурорів та органів прокуратури. Адміністративне підпорядкування прокурорів не може бути підставою для обмеження або порушення незалежності прокурорів під час виконання ними своїх повноважень. Також до прокурорів застосовується особливий порядок призначення на посаду, звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної відповідальності; прокурору, членам його сім'ї гарантується забезпечення особистої безпеки тощо.

Прокурорські працівники мають своє професійне свято, встановлене Указом Президента України, – День працівників прокуратури, яке святкується щорічно 1 грудня.

Таким чином, **прокурор – це посадова особа, уповноважена на реалізацію покладених на неї функцій з підтримання публічного обвинувачення в кримінальних справах, процесуального керівництва досудовим розслідуванням і представництва інтересів держави в суді.**

3. Слідчий

Слідчий – той, хто іде по сліду. З цим і пов'язується основна форма слідчої діяльності – розшукова.

Слідчий є юристом, який розслідує різноманітні злочини – економічні, корупційні, екологічні тощо, тому посада слідчого існує лише в галузі кримінально-процесуального права. Його основним обов'язком є пошук правопорушників, доведення їх причетності до вчинення відповідного злочину, збір доказів та здійснення інших процесуальних дій, що сприяють викриттю

злочинців. Таким чином, історія виникнення професії слідчого нерозривно пов'язана з появою такого явища як злочин, для розкриття якого спеціально навчені особи йшли по сліду злочинця, на кшталт мисливця-слідопита.

На сьогоднішній день посада слідчого є ключовою при проведенні досудового розслідування. У зв'язку з цим слідчі входять до структури багатьох органів, які займаються розкриттям кримінальних правопорушень різного роду, тобто слідчі мають свою спеціалізацію залежно від об'єкта вчиненого злочину, що зумовлено функціональною спрямованістю відповідного органу або відомства. Так, до органів досудового розслідування відносяться слідчі підрозділи органів Національної поліції, Служби безпеки, податкової міліції, Державного бюро розслідувань та підрозділи детективів Національного антикорупційного бюро України. У зв'язку з цим правовий статус слідчого, як сторони обвинувачення, визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України, а також у спеціальних законах, що встановлюють особливості регулювання діяльності цих органів: Законі «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII, Законі «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII, Податковому кодексі (у розділі XVIII². Податкова міліція), Законі «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII, Законі «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII.

Крім того, з 1 липня 2020 р. набуде чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (Закон «Про кримінальні проступки») від 20.11.2018 № 2617-VIII, яким впроваджується посада дізнавача у тих самих органах, що уповноважені на проведення слідства. Відповідно до цього Закону дізнавачі здійснюватимуть досудове розслідування кримінальних проступків та при провадженні дізнання наділятимуться повноваженнями слідчого.

Не дивлячись на те, що усі наведені органи здійснюють досудове розслідування, вони мають власну сферу провадження слідчої діяльності. Розподіл сфер розслідування відбувається шляхом встановлення підслідності,

визначеної у ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України. Наприклад, за загальним правилом слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.

Особливості слідчої діяльності:

1. Основним її *призначенням є розслідування злочинів*. Як зазначається в Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 р. № 570, одним із завдань цих органів є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, для чого вони здійснюють усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

В основі діяльності слідчих знаходяться слідчі (розшукові) дії, такі як допит, пред'явлення особи або речей для впізнання, обшук, слідчий експеримент тощо, необхідні для зібрання, оцінки та перевірки доказів, на основі яких встановлюються обставини кримінальної справи. Наприклад, з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. У зв'язку з цим слідча діяльність має реконструктивний (відтворювальний) характер, адже слідчий завжди має справу з відновленням ходу події, що сталася в минулому. Більше того, нерідко підозрювані або обвинувачені намагаються уникнути відповідальності чи принаймні пом'якшити її, через що вони приховують сліди злочину, впливають на свідків, забезпечують себе удаваним алібі, спрямовують

слідство хибним шляхом і т.д.

2. Слідча діяльність чітко регламентована кримінально-процесуальним законодавством, оскільки доведення вини особи нерозривно пов'язане з втручанням в особисте життя, з одного боку, підозрюваного чи обвинуваченого, а з іншого, свідків і потерпілих. Так, згідно зі ст. 224 Кримінального процесуального кодексу України допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Слідчий має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

3. Слідча робота характеризується *процесуальною самостійністю*. Відповідно до ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Однак, не дивлячись на процесуальну самостійність, слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі.

Самостійне здійснення слідства передбачає наявність у слідчого владних повноважень, які гарантовані державою та здійснюються від її імені. Він має право виносити обов'язкові для виконання постанови (про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про закриття кримінального провадження); викликати осіб для пояснень, допитів; призначати експертизи; приймати процесуальні рішення, в тому числі про закриття кримінального провадження, складати обвинувальний акт та ін. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші

фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

4. До кандидатів на посаду слідчих не існує уніфікованих вимог, що стосувалися б усіх органів, які здійснюють досудове слідство. Більше того, таких вимог не висувається і для окремих відомств, у зв'язку з чим слідчим, принаймні низового рівня, може стати особа, яка навіть не має вищої юридичної освіти. Зокрема, у ст. 352 Податкового кодексу України зазначається, що на службу до податкової міліції приймаються на контрактній основі громадяни України, які мають відповідну освіту, здатні за своїми особистими, діловими, моральними якостями та станом здоров'я виконувати обов'язки відповідно до покладених на податкову міліцію завдань. А згідно зі ст. 14 Закону «Про Державне бюро розслідувань» на службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Подібна абстрактність вимог до кандидатів на посаду слідчого призводить до того, що слідчими стають особи, які не мають достатніх знань і вмінь для провадження цієї діяльності. Тому внесення змін до чинного законодавства насамперед щодо вищої юридичної освіти (хоча б за ступенем бакалавра) є необхідним для підвищення якості здійснення досудового розслідування.

5. *Деонтологічний образ слідчого* включає низку вимог. Він має бути уважним, спостережливим і розсудливим, адже розслідування потребує уваги до дрібних деталей, виявлення усіх необхідних обставин справи. Часто слідчому доводиться взаємодіяти з іншими підрозділами і органами, що беруть участь у розслідуванні (експертами, перекладачами), тож у цьому разі актуальними є організаторські навички слідчого. Йому також має бути притаманна творчість і гнучкість мислення. Важливим для слідчого є комунікабельність, врівноваженість, вміння вибудувати довірливі стосунки зі свідком або підозрюваним, переконати

останнього у необхідності співпраці зі слідством.

6. *Правовий статус слідчого*, як зазначалося вище, встановлюється у Кримінальному процесуальному кодексі та нормативно-правових актах, що регулюють діяльність органів, у яких працюють слідчі. Зокрема, слідчий уповноважений починати досудове розслідування, проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, доручати їх проведення відповідним оперативним підрозділам, за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру тощо.

Таким чином, **слідчий – це посадова особа з вищою юридичною освітою, яка працює в спеціальному відомстві й у встановленому законом порядку здійснює досудове розслідування кримінальних справ.**

4. Адвокат

Слово «адвокат» походить від латинського *advoco* – запрошувати, підтримувати, допомагати, втішати; в юридичному значенні – запрошувати як повіреного для ведення судової справи. Звідси «*Advocatus*» – юридичний консультант, судовий захисник.

Первинно в Стародавньому Римі адвокатами називали рідних або друзів позивача, які супроводжували його до суду, давали поради, висловлювали підтримку й співчуття. Згодом адвокатами стали особи, які допомагали сторонам вести процес, збирали документи, підшукували засоби захисту. У Середні віки адвокати вже починають виступати як юридичні представники сторін, а не лише як їх радники. У Новий час відбувається розквіт адвокатської професії, що обумовлено визнанням права людини на захист.

В Україні історія адвокатури починається з польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.ст.), коли вона була організаційно оформлена та юридично закріплена як особливий правовий інститут. Слово «адвокат» у значенні захисника прав потерпілої сторони вперше вжито в 1743 р. у зводі законів

«Права, за якими судиться малоросійський народ». Як самостійний правовий інститут, адвокатура запроваджена після проведення в 1864 р. судової реформи, якою було закріплено право обвинуваченого на захист. У 1918 р. створюються колегії правозаступників, а в 1922 р. – колегії захисників, які мали певні права самоврядування. Однак вони суттєво контролювалися Наркоматом юстиції. З досягненням Україною незалежності адвокатура набула якостей недержавної самоврядної організації.

Особливості діяльності адвокатів:

1. Основним завданням адвоката незалежно від його спеціалізації є надання професійної правничої допомоги, як це зазначається в ст. 131² Конституції України. Більше того, на сьогоднішній день в Україні встановлена так звана «адвокатська монополія» на здійснення представництва іншої особи в суді, а також на захист від кримінального обвинувачення.

Видами адвокатської діяльності, відповідно до ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI, є: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; представництво інтересів осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства; надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань, а також інші види діяльності, не заборонені законом. Наприклад, за допомогою представництва адвоката житель американського штату Вірджинія виграв у суді справу проти фірми-виробника ботоксу, оскільки він постраждав через те, що ця компанія не проінформувала у повній мірі лікарів про побічну дію ботоксу при лікуванні тремору рук. Суд зобов'язав компанію виплатити по цій справі 212 млн. доларів, з яких 12 млн. компенсації за спричинену шкоду і

200 млн. штрафних санкцій.

2. *Адвокатська професія є недержавною*, тобто державних адвокатів в Україні немає. Навіть надання безоплатної правової допомоги у вигляді представництва інтересів особи в суді здійснюється недержавними адвокатами на підставі контрактів або договорів, укладених між ними та центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Відсутність у адвокатури статусу державної організації дозволяє говорити про її незалежність, забезпечення якої робить адвокатів повноправною стороною у судових процесах і на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень. Натомість, коли держава контролює адвокатуру – це показник того, що ця держава є поліцейською, тобто в ній зневажаються права людини, у тому числі право на справедливий суд та інші, пов'язані з ним права (на правову допомогу, на вільний вибір захисника, на побачення із захисником до першого допиту тощо). На цій підставі адвокатуру слід визнати інститутом громадянського суспільства, від якого залежить розвиток суспільних відносин у сфері професійного правового захисту населення та який здатен скласти гідну опозицію державі.

3. *Адвокатом може бути* фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування протягом 6 місяців (ця вимога не стосується осіб, які мають стаж роботи помічника адвоката не менше 1 року за останні 2 роки), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Не може бути адвокатом особа, яка:

1) має непогашену чи незняту судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю (протягом двох

років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю);

4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення (протягом трьох років з дня такого звільнення).

4. До адвокатів висувають певні *деонтологічні вимоги*. Насамперед він повинен безстроково зберігати адвокатську таємницю, оскільки внаслідок виконання своєї професійної діяльності він нерідко отримує повну довіру від клієнта та йому стають відомі подробиці особистого життя останнього. Тому адвокат з низькою етичною культурою та моральними деформаціями може використати одержану від клієнта інформацію з вигодою для себе, що є неприпустимим. Також адвокат повинен мати терпимість і людинолюбство до своїх клієнтів, адже він може захищати людину, яка дійсно вчинила погану дію, при цьому адвокат повинен не просто заплющити очі на вади свого підзахисного, а вплинути на нього з метою виправлення. До того ж важливими якостями адвоката є дотримання етичних вимог у стосунках із клієнтами, відповідальність, добросовісність, комунікабельність, швидкість реакції. У адвоката має бути висока культура мови, а також він повинен володіти ораторським мистецтвом. Не дарма в історії адвокатури згадуються імена найвидатніших судових промовців, таких як А. Ф. Коні, Ф. Н. Плевако, В. Д. Спасович, які за допомогою миттєвої реакції та влучного слова могли виграти навіть завідомо програшну справу.

Як зазначається в Рішенні ЄСПЛ «*Namazov v. Azerbaijan*» від 30.01.2020 р., особливий статус адвокатів надає їм центральне місце в здійсненні правосуддя як посередникам між громадськістю та судами. Ця особлива роль адвокатів, як незалежних професіоналів, тягне за собою низку обов'язків і обмежень, особливо щодо їх поведінки. Зокрема, вони мають бути стриманими, чесними та гідними.

5. *Правовий статус адвокатів* включає:

1) **Права:** звертатися з адвокатськими запитами (причому адресати зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів); представляти і захищати права та інтереси громадян і юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях; складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи; одержувати письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; посвідчувати копії документів у справах, які він веде. Взагалі, під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання цього договору.

2) **Обов'язки:** зберігати адвокатську таємницю; використовувати усі зазначені в законі засоби для з'ясування обставин, що виправдовують обвинуваченого (підозрюваного) або пом'якшують його відповідальність; додержуватися присяги адвоката; невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; на вимогу клієнта надавати звіт про виконання договору про надання правової допомоги. При цьому адвокату забороняється використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта; без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб; займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у самообмові клієнта; відмовлятися від надання правової допомоги у випадках, передбачених законодавством.

3) **Гарантії діяльності.** Відповідно до Основних положень про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 01.08.1990 р., Уряди мають забезпечити адвокатам: а) можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод й недоречного втручання; б)

можливість вільно пересуватися і консультувати клієнта у своїй країні та за кордоном; в) виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм.

Згідно зі ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; забороняється вимагання від адвокатів, їх помічників і стажистів розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю (з цих питань вони не можуть бути допитані як свідки; побачення зі своїми клієнтами, які є підозрюваними або обвинуваченими, хоча і можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування); проведення стосовно адвоката оперативних-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності; адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження; життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави; забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; забороняється втручання у правову позицію адвоката; не можуть бути підставою для притягнення адвоката до відповідальності його висловлювання у справі. Обов'язковість цих гарантій носить не декларативний, а цілком реальний характер. Так, у ст. 397 Кримінального кодексу України встановлена кримінальна відповідальність за вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій його діяльності та професійної таємниці.

День адвокатури відзначається щорічно 19 грудня згідно з Указом

Президента України «Про День адвокатури» від 02.12.2002 р. № 1121/2002.

Таким чином, **адвокат – це фахівець з вищою юридичною освітою, який забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги своїм клієнтам на професійній основі.**

5. Нотаріус

Нотаріус від лат. *nota* – знак, відмітка, зауваження. У зв'язку з цим «*notarius*» – це писар, секретар, стенограф.

Історія виникнення цієї юридичної професії починається в Стародавньому Римі, де функції нотаріусів виконували писарі та діловоди. У той час у Римі нотаріусів ще називали табеліонами (від лат. *tabella* – табличка для записів, записка, послання, договір), котрі були приватними писарями, які платно виготовляли для замовників письмові документи та засвідчували їх зміст і справжність. Згодом їм була передана функція, яку первинно виконували лише державні і церковні установи – упорядковувати офіційні документи, що мали особливу доказову силу в державних, церковних і судових провадженнях.

Розвиток нотаріату нерозривно пов'язаний із розвитком цивільного обороту, який вимагав формального закріплення прав і обов'язків сторін договірних відносин, що стало можливим завдяки укладенню договорів у письмовій формі. Тобто розвиток писемності сприяв переходу з усної форми фіксації фактів на письмову, адже письмові докази мали значно вищу доказову силу, ніж усні. Саме через це нотаріуси були учасниками багатьох історичних подій і засвідчували важливі факти, включаючи великі географічні відкриття. Зокрема, відкриття Америки Х. Колумбом у 1492 р. було офіційно засвідчено королівським нотаріусом Есковедо.

Форма сучасного нотаріату на законодавчому рівні вперше була закріплена в 1803 р. у Франції Законом про нотаріат. Сьогодні цю форму називають латинською. Особливості латинського нотаріату пов'язані з тим, що нотаріус наділявся функцією бути радником сторін договору, тобто допомогти

їм сформулювати свою волю, повідомити їх про зобов'язання, що виникають у зв'язку з цією угодою, та кваліфіковано скласти письмовий документ, який би мав вірогідний і остаточний характер, а також забезпечити його зберігання. У такий спосіб нотаріус здійснював правовий захист договірних відносин, попереджаючи спори та сприяючи вирішенню конфліктів, які могли виникнути з приводу неправильного трактування якоюсь стороною певних положень договору. Тим самим він допомагав правосуддю, оскільки його діяльність зменшувала кількість оспорювань договірних положень.

Нотаріат латинської форми поширений у країнах, які зазнали впливу римського права, тобто у країнах романо-германської правової сім'ї. Натомість нотаріат у державах, які належать до англо-американської сім'ї, має свої особливості. Нотаріуси у цих країнах виконують лише засвідчувальну функцію, оскільки юридичний супровід правочинів здійснюється адвокатами та корпоративними юристами.

Україна відноситься до країн, у яких запроваджена саме латинська форма нотаріату. Так, відповідно до ст. 1 Закону «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ нотаріат – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності.

Особливості професії нотаріуса:

1. Його *основною функцією є вчинення нотаріальних дій*, до яких відносяться: посвідчення правочинів (договорів, заповітів, довіреностей тощо); складання проектів правочинів, заяв та інших документів; вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; видання свідоцтва про право на спадщину; реєстрація нерухомого майна та угод щодо нього; засвідчення вірності копій документів; засвідчення справжності підпису на документах; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчення факту, що фізична особа є живою; посвідчення часу пред'явлення документів; прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів; прийняття на зберігання документів і т.д. Також згідно з наказом Міністерства юстиції України «Про внесення змін

до Порядку проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України» від 27 лютого 2020 р. № 702/5 у нотаріусів з'явилися повноваження з прийняття та видачі документів для проставлення апостиля на офіційних документах, що оформляються нотаріусами України, а також на документах, що видаються органами юстиції та судами, оскільки значну кількість документів, які подаються для проставлення апостиля, складають саме документи, оформлені нотаріусами.

Загалом, порядок вчинення нотаріальних дій чітко регламентується законодавством, зокрема, Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженим Наказом Міністерства Юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. Наприклад, у цьому порядку зазначається, що нотаріус зобов'язаний установити волевиявлення та дійсні наміри особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії. Це відбувається до вчинення правочину шляхом встановлення нотаріусом однакового розуміння сторонами значення, умов правочину та його правових наслідків для кожної із сторін.

Однак нотаріальні дії можуть вчинятися не лише нотаріусами. Крім нотаріусів діяльність щодо реєстрації станів і фактів можуть здійснювати інші особи. Наприклад, це уповноважені посадові особи органу місцевого самоврядування, консульські установи. Заповіти можуть посвідчувати головні та чергові лікарі, начальники експедицій, капітани морських і річкових суден, начальники слідчих ізоляторів та ін. З цього приводу Міністерство Юстиції видало роз'яснення повноважень щодо вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами органів місцевого самоврядування, консульськими установами України від 14.12.2011 р.

2. Робота нотаріуса – це загалом *робота з документами*, що передбачає підвищену увагу, точність ведення обліку, належний режим їх зберігання та порядок підготовки, а також виконання системи вимог щодо структури, мови, реквізитів тощо. У зв'язку з цим до робочого місця нотаріуса висуваються підвищені вимоги. Так, Наказом Мін'юсту України від 23.03.2011 р. № 888/5

було затверджене «Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності». У цьому Положенні визначається, що робоче місце (контора) нотаріуса має відповідати певним вимогам: щодо забезпечення нотаріальної таємниці; щодо можливості кожного нотаріуса одночасно та незалежно від іншого нотаріуса здійснювати нотаріальну діяльність; щодо захисту від несанкціонованого проникнення; щодо зберігання печаток, штампів, бланків нотаріальних документів та архіву тощо. Наприклад, кожен нотаріус повинен мати окремий кабінет площею не менше 10 кв. метрів; якщо стіни робочого кабінету нотаріусу зроблені з металопластикових або інших конструкцій, вони повинні бути непрозорими; у кожного нотаріуса повинен бути окремий вогнестійкий сейф для зберігання печаток, штампів та спеціальних бланків нотаріальних документів, а архів та документи нотаріального діловодства мають зберігатися у металевій шафі у робочому кабінеті нотаріуса.

3. Нотаріус може бути як державним, так і приватним. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси). Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу. Відмінності між ними встановлюються лише в частині умов здійснення їх діяльності. Зокрема, приватний нотаріус може здійснювати нотаріальну діяльність лише за наявності акта про сертифікацію робочого місця (контори) приватного нотаріуса; шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується ним в повному розмірі і т.д.

4. Нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного ч. 3 ст. 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не

менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду. Крім цього, нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.

5. Правовий статус нотаріуса включає:

1) **Права:** витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Що стосується приватних нотаріусів, то вони, крім зазначеного вище, мають право отримувати плату за вчинення нотаріальних дій, а також на заміщення у разі зупинення їх нотаріальної діяльності до припинення обставин, з якими це заміщення пов'язане.

2) **Обов'язки:** роз'яснювати особам їх права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій; зберігати нотаріальну таємницю; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам; вести нотаріальне діловодство та архів відповідно до встановлених правил; дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву; надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу органів з контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства; постійно підвищувати свій професійний рівень. Разом з цим нотаріус повинен під час вчинення нотаріальних дій використовувати відомості єдиних та державних

реєстрів, зокрема, Єдиного державного демографічного реєстру, Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань тощо. А під час вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва нотаріус обов'язково використовує також відомості Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру. На приватних нотаріусів покладаються деякі додаткові обов'язки, наприклад, до початку зайняття нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

3) **Гарантії діяльності.** Законодавством встановлюється, що забороняється будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема, з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Так, відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю. Також не допускається вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання, а також печатки нотаріуса. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду.

6. До нотаріуса висуваються такі *деонтологічні вимоги*: дотримуватися присяги, приносячи яку, він зобов'язується скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса. Це звання покладає на нотаріуса вимоги бути компетентним, старанним, уважним, скрупульозним, чесним, зберігати витримку, здійснювати діяльність конфіденційно, уміти викликати довіру, не допускати дискримінації, монополізації певної сфери нотаріальної діяльності, не рекламувати свої якості за рахунок приниження компетентності інших нотаріусів. Нотаріусу забороняється приймати відвідувачів у стані

алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, в одязі, що не є діловим, палити під час прийому.

Професійне свято нотаріусів відзначається щорічно 2 вересня, як це встановлено Указом Президента України «Про День нотаріату» від 22.02.2010 р. № 211/2010.

Таким чином, **нотаріус – це уповноважена державою особа з вищою юридичною освітою, яка виконує функції з підготовки та завірення справжності документів, а також посвідчення прав і фактів, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної вірогідності.**

6. Юрисконсульт

Сьогодні великого значення набуває діяльність юристів у сфері правового забезпечення функціонування юридичних осіб різних форм власності. Загальна назва цієї посади – юрисконсульт (лат. *juris-consultus* – радник з правових питань), проте їх ще іменують корпоративними юристами або спеціалістами юридичної служби (управління, відділу, департаменту) відповідної організації.

Правовий статус юрисконсультів практично не врегульований законодавством. Одним з небагатьох нормативно-правових актів, що регулює питання діяльності юрисконсультів, щоправда у державному секторі, є Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. № 1040. Також Міністерство праці та соціальної політики України затвердило своїм Наказом від 29.12.2004 р. № 336 Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності»), який є збірником описів професій, що визначає перелік основних функцій, які виконуються працівниками на певних посадах, та встановлює кваліфікаційні вимоги до кандидатів на ці посади.

Складність визначення повноважень юрисконсультів пов'язана також з тим, що діяльність цих юристів дуже подібна до діяльності адвокатів, адже адвокати теж можуть здійснювати правове обслуговування юридичних осіб, однак відбувається це на підставі цивільно-правових договорів про надання юридичних послуг. Юрисконсультанти ж працюють у відповідній організації за трудовим договором. Крім того, юрисконсультанти органів публічної влади та великих організацій як державного, так і приватного сектору, діють на підставі положення про юридичний відділ (службу, управління, департамент), затвердженого наказом керівника цієї організації, у якому закріплюється обсяг їх компетенції.

Особливості професії юрисконсультанта:

1. Основною функцією є юридичне забезпечення діяльності юридичної особи (міністерства, відомства, служби, фонду, підприємства, установи, організації), у якій вони працюють на постійній основі.

Повноваження юрисконсультів є досить різноманітними. Їх можна згрупувати таким чином:

1) **представництво інтересів** організації в органах державної влади і місцевого самоврядування; ведення в судах справ, у яких організація виступає позивачем або відповідачем; захист прав організації у відносинах з контрольно-ревізійними органами та комунальними підприємствами; сприяння своєчасному усуненню порушень, зазначених у судових рішеннях, відповідних документах правоохоронних і контролюючих органів;

2) **робота з документами:** розроблення проектів наказів, актів та інших документів з питань діяльності організації; проведення юридичної експертизи проектів документів, підготовлених різними структурними підрозділами організації; підготовка пропозицій керівнику про необхідність прийняття, зміни чи скасування документів, які були видані в організації; ведення обліку актів законодавства і міжнародних договорів України, забезпечення підтримання їх в актуальному стані та зберігання;

3) **договірні та претензійні діяльності:** участь у переговорах з

діловими партнерами, контрагентами, іншими особами; організація роботи, пов'язаної з укладенням договорів, їх підготовкою та здійсненням контролю за їх виконанням, надання правової оцінки проектам таких договорів; організація претензійної та позовної роботи; вивчення, аналіз і узагальнення результатів розгляду претензій, а також вивчення практики укладення і виконання договорів з метою розроблення відповідних пропозицій для усунення виявлених недоліків і поліпшення господарсько-фінансової діяльності організації; контроль за своєчасним поданням довідок, розрахунків, пояснень та інших матеріалів, необхідних для підготовки відповідей на претензії;

4) **консультативна та захисна робота:** надання правових висновків щодо поліпшення роботи та розвитку організації; сприяння дотриманню законності у реалізації прав працівників організації; забезпечення правильного застосування норм трудового, житлового, пенсійного та іншого законодавства, що стосуються прав і законних інтересів працівників організації; надання консультацій керівнику і працівникам із правових питань; оформлення матеріалів щодо притягнення працівників до дисциплінарної і матеріальної відповідальності та ін.

Для виконання цих повноважень юрисконсульт повинен мати ґрунтовні знання нормативно-правових і локальних актів, що регламентують діяльність організації. Для ефективної реалізації своєї функції він має знати особливості законодавчого регулювання цивільних, трудових, фінансових, податкових, господарських, адміністративних, екологічних та ін. відносин. Однак крім правових знань корпоративні юристи повинні володіти знаннями основ управління, економіки, бухгалтерського обліку, організації праці, виробництва.

До необхідних умінь юрисконсульта слід віднести: ведення обліку і складання звітів стосовно господарської та фінансової діяльності в організації; систематизацію, облік і ведення правової документації з використанням сучасних інформаційних технологій; складення та оформлення договорів, претензій, висновків та інших документів, що стосуються діяльності організації.

2. Кандидати на посаду юрисконсульта повинні відповідати певним *кваліфікаційним вимогам*. Так, згідно з Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників провідний юрисконсульт повинен мати повну вищу юридичну освіту та стаж роботи за професією юрисконсульта I категорії не менше 2 років; юрисконсульт I категорії – повну вищу юридичну освіту (при цьому для магістра – без вимог до стажу роботи, а для спеціаліста – стаж роботи за професією юрисконсульта II категорії не менше 2 років); юрисконсульт II категорії – повну вищу юридичну освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» зі стажем роботи за професією юрисконсульта не менше 1 року; юрисконсульт – повну вищу юридичну освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» без вимог до стажу роботи.

До юрисконсультів приватних юридичних осіб можуть висуватися також додаткові вимоги: вміння роботи з електронними базами законодавства, володіння іноземною мовою, досвід претензійної роботи або роботи у сфері податкового, міжнародного чи іншого права.

3. До юрисконсульта висуваються певні *деонтологічного вимоги*: вміти працювати в команді; мати лідерські якості для управління правовою стороною роботи своєї організації; бути здатним швидко перелаштовуватися, щоб вирішувати широке коло питань одночасно; бути переконливим, уміти обґрунтовувати свою позицію при наданні правових висновків і відстоювати інтереси своєї юридичної особи перед різними органами та організаціями. Крім цього, він повинен мати ініціативність, бути відповідальним, комунікабельним, добросовісним, старанним, особливо при роботі з документами.

4. *Правовий статус* юрисконсульта визначається насамперед трудовим законодавством, як і будь-якого іншого працівника. Разом з цим він має певні права і обов'язки, що обумовлені його повноваженнями, зокрема перевіряти дотримання законності структурними підрозділами організації, одержувати від них документи, інформацію, довідки, розрахунки, інші матеріали.

Таким чином, юрисконсульт – це особа, яка має вищу юридичну освіту та здійснює на постійній основі юридичне забезпечення діяльності

юридичних осіб різних форм власності.

Фільм, рекомендований до перегляду:

«Суддя» (англ. The Judge), 2014 р., 142 хв.